

Alig két évtizeddel I. Szapolyai János, Magyarország választott királya halála után, 1559-ben Paolo Giovio nocerai püspök, a kor egyik legismertebb itáliai humanista szerzője fametszetekkel illusztrált, Lyonban megjelent könyvében feltűnt János király impresája: farkas, felette koronával és az impresához tartozó mottóval, amelyet egy tekervényes mondatszalagra írtak (1. kép).¹ A zsúfolt, mitologikus tengeri lényekkel, növényi motívumokkal kitöltött reneszánsz keretbe foglalt ovális képecske, akárcsak a könyv többi impresábrája, Giovionak azt a korábban már Rómában és Vencében, de metszetek nélkül megjelent elméleti munkáját illusztrálja, amelyben a szerző dialógus-formában értekezik neves emberek impresáiról.² A népszerű könyv 1561-ben ismét megjelent Lyonban, de nemcsak olaszul, hanem francia nyelven is, ami népszerűségének bizonyítéka, s János király emblémája ebben is feltűnik.³ Giovio impresagyűjteménye ugyanebben az évben, 1561-ben egy másik emblematikai műbe is bekerül, Gabriele Simeoni korábban szintén publikált munkájával egybeszerkesztve, olasz versek kíséretében, de ebből kimaradt János király.⁴ A két szerző 1574-ben, szintén a lyoni Guillaume Rouille nyomdájában, Simeoni szerkesztésében újabb, teljesebb kiadásban jelentette meg korábbi impresáit, köztük Szapolyai egyszerű, keretezés nélküli farkas-emblémáját a magyarázó dialógussal, amely megegyezik az 1555-ben közölt szöveggel (2. kép).⁵ Giovio Szapolyai János impresáját itt is, akárcsak a dialógusban, Corvin Mátyás királyéval együtt említi, mint azon jelentős személyiségeket, akiknek impresájuk megegyezik a nevükkel vagy a címerükkel, így Mátyásé a holló.⁶ Szepesi János úré pedig – Giovio így nevezi Szapolyait utalva a Szapolyaiak Mátyástól nyert szepesi grófi címére – a nöstényfarkas. Giovio, a humanista történíró, röviden el is meséli, hogy János a török szultán

1. kép. Szapolyai János király impresája, 1559 Giovio 1559. 129. (Dig. felv.)

2. kép. Szapolyai János király impresája, 1574 Giovio 1574. 146. (Dig. felv.)

segítségével lett Magyarország királya, és bizonyos bárók támogatása mellett koronázták meg Székesfehérváron. A telt emlejtű farkas, írja Giovio, János apjának címere volt, de kibővült egy hozzá illő mottóval, amelyet Brodarics István királyi kancellár alkotott meg igen ötletesen, s amely így szól: Sua alienaque pignora nutrit, vagyis: Sajátjai mellett más kölyköket is táplál, azaz János olyanokat is kegyébe fogadott, akik ellenségei voltak.⁷ Giovio megjegyzése egyike azon kevés forrásoknak, amelyek az impresák genezisére, „születésére” vonatkoznak, hiszen Brodarics, a humanista tudós és az uralkodó kegyeltje, sőt főpapja ura meglévő címervariánsához „találta ki” a politikáját és udvarának légkörét jellemző mottót, kérdés, hogy az először 1555-ben olvasható impresaleírást mikor kapta meg Giovio az 1539. november 17-én elhunyt Brodaricstól. Mivel Brodarics halála megelőzte Szapolyai Jánosét, bizonyos, hogy az impresá még a választott király életében készült. A Brodarics alkotta mottóból egyébként némi keserűséget érezhetünk kicsengeni, hiszen a Szapolyai hűségére tért, s főként haláláig ott is maradt egykori királyi kancellár számos olyan „hívét” láthatta a választott királynak, aki hol Ferdinánd mellett bukkant fel, hol pedig Szapolyai pártjára szegődött, tudjuk, hogy több főúr ezt többször is megtette politika pályafutása során.

Ismert, hogy Giovio Brodarics közvetítésével ismerte meg Szapolyai impresáját, amelyet a Dialogo dell'impresare (1574) c. munkájában közölt.⁸ Giovio és Brodarics barátsága a művelődés- és irodalomtörténetben már régóta közsímet, Czittinger Dávid 1711-ben Frankfurtban megjelent magyar irodalmi lexikonának Brodarics-szócikke utal arra, hogy Giovio saját koráról írt történeti munkájában megemlékezik Brodaricsról.⁹ Giovio valóban dícsérőleg említi Brodaricsot, amikor János király koronázásáról ír művében, aki

már váci püspökként vesz részt a szertartáson, s akit kivételes műveltsége és sokrétű ügyessége miatt tett meg írószerve vezetőjének Szapolyai.¹⁰ Giovio azonban téved, hiszen Brodarics nem János, hanem Ferdinánd püspöki rangú kancellárja volt, s ilyen minőségében vett részt a mohácsi ütközetben is.

A két humanista Brodarics 1523–1525 közötti római követsége alatt kötött barátságot, s Brodaricsnak nem sokkal hazájába való visszaérkezése után, 1526. január 10-én levelet ír Giovio Rómából, amelyben barátja figyelmébe ajánlja a Thurzó Szaniszló olmützi püspök birtokára római útjáról visszatérő sziléziai származású Georgius Logus Silesius költőt. Verancsics Antal Brodarics halála után a szerémi, majd 1532-től (esetleg 1534-től) pécsi és 1537-től váci püspököt mint Giovio barátját (*amicus tuus*; Brodarici tui) említi Gioviohoz írt leveleiben.¹¹ Brodaricsnak a mohácsi vészről először Krakkóban megjelent latin nyelvű munkáját¹² Giovio felhasználta történeti munkáiban (*Commentario*,¹³ *Historiae*),¹⁴ akárcsak Brodarics pápához küldött jelentését.¹⁵

Giovio nemcsak János király hívével, Brodaricssal állt kapcsolatban, hanem a 2007-ben a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került eredeti Szapolyai-levél tanúsága szerint magával a magyar királlyal is.¹⁶ Az 1533. december 10-én Budán kelt, s János király aláírásával is ellátott latin nyelvű levélben¹⁷ Szapolyai megköszöni Giovionak hozzá küldött levelét, hiszen egy olyan férfitól érkezett, aki nemcsak hogy tudós, hanem fejedelmek, főemberek, sőt maga a pápa is, kegyükbe fogadták és elismerik nagyságát, ráadásul Giovio levele tele van az iránta, a király iránti ragaszkodással és tisztelettel (*affectus et observancie*). János király szeretné meggyőzni arról a címzettet, hogy bár ő nem a számos nemzet irodalmában olyannyira dicsőített Itáliában született, mégis igen nagyra becsüli az olyan emberek barátságát, mint Jovius, akiről egyébként nemcsak hívétől, a szerémi [püspök]től szerzett tudomást, hanem hírneve egyébként is eljutott hozzá (*qualem te esse constans fama ad nos defert, non sirmiensis tantum nostri testimonium*). A „szerémi” természetesen Brodaricsra vonatkozik, hiszen a János pártjára átvált egykori kancellár ezt a címet még Ferdinánd királytól kapta, éppen azért, hogy 1526. március 21-én elfoglalhassa a kancellárságot, amely csak főpapot illethetett,¹⁸ pécsi, később váci püspöknek majd János király fogja kinevezni. Érdekes, hogy Brodaricsot még mindig szerémi püspökként apasztrofálja, ami talán azt igazolja, hogy 1532-ben mégsem nyerte el a pécsi püspöki stallumot, csak később. Szapolyai levele végén megjegyzi, hogy élvezte Giovionak mind könnyed, mind komolyabb szavait, s kéri, hogy továbbra is ápolja barátságukat, majd felajánlja, hogy szívesen és bőkezűen kész minden kitüntetését, királyi kegyet megadni a tudósnak, bármire is lenne szüksége.

Giovio a híres irodalmárokról és irodalompartolókról szóló 1577-ben Bázelen megjelent művében Georgius Logus után, akit egykor Rómából Brodarics figyelmébe ajánlott, Nádasdy Ferencről emlékezik meg,

majd a magyar főpap-írókat felsorolva, Janus Panninius mellett a mohácsi csatában odavesztett Móré Fülöp esztergomi érsek (helyesen: pécsi püspök!) nevét említi, s így tér át a nem sokkal korábban meghalt régi magyar barátaira, Brodarics István váci, Frangepán Ferenc egri és Statileo János gyulafehérvári (erdélyi) püspökre, akik nemcsak kegyességükkel és mély lelkiességükkel szereztek nevet szerzte Európában követségeik során, hanem kiváló latinságukkal is.¹⁹

Meglepő egybeesés, hogy ugyanazon a napon, amikor Szapolyai János király Budán írnokával Giovionak írat Itáliába, egy másik levél is elkészül, ugyancsak Budán, mégpedig Brodarics István szerémi püspöknél, aki magának a pápának ír Szapolyai János kiközösítésének ügyében. VII. Kelemen (1523–1534) ugyanis, I. Ferdinánd ösztönzésére, Szapolyainak a törökkel kötött szövetsége miatt 1529. december 21-én excommunicálta János királyt anélkül, hogy meghallgatta volna.²⁰

János király, úgy tűnik, reprezentációjában szívesen használta az ősi Szapolyai-farkast címeréül,²¹ első „Madonnás” aranyain, 1537–1538-ban a Madonna lába alatti köriratba a farkas-címert rakatta,²² sőt ágyúján is a növekvő farkas jelenik meg 1547-ben,²³ s fia, János Zsigmond egylapú (táborinak is nevezett) tallérjára 1652-ben és 1656-ban a tárcsapajzsba helyezett hármashalomból növekvő jobbra néző farkast verette, felette apja névbetűivel: I(oannes) E(lectus) R(ex) V(ngariae).²⁴ A Szapolyaiak farkassal és egyszarvúval négyelt címerpajzsával ellentétben az egyszerű növekvő farkas személyes jelvényként, impresaként is felfogható, igaz, a Szapolyai család ősi címerállata heraldikai lény, hiszen növekvő, vagyis háromnegyedes alakban jelenik meg, míg az impresák mindenütt teljes alakot, ráadásul egy szoptatásra kész nőtényfarkast mutatnak, sőt Giovionál még fut is Szapolyai farkasa. A mottó és a nőtényfarkas mellett az impresa szerves része a farkas fölött lebegő korona, hiszen Szapolyai azon európai uralkodók közé tartozott, akiknek királysága, s még inkább koronázása körül számos akadály, homály, sőt háborúság merült fel, Szapolyai ugyanis sokkal többet tett királlyá választásáért, mint azok, akik beleszülettek az uralkodásba, még ha a trón öröklése a nagy dinasztiák és a töröktől kevésbé fenyegetett államok esetében is szinte mindig kérdéses volt.

Szapolyai farkasa azonban egy tévedés miatt az emblematikai irodalomban néha I. Hunyadi (Corvin) Mátyás impresájaként tűnik fel,²⁵ így közli az egyik legnépszerűbb emblémáskönyv, *Sambucus Emblemata* c. műve is, igaz, Zsámboky, a nagyszombati származású és a bécsi udvarban működő humanista tudós az inscriptióban feltünteteti, hogy Mátyás jelképét, emblémáját János király szimbólumával egészítette ki (*Mathiae Coruini Symbolum, Symbolo Ioan. Regis auctum*), ennek ellenére a zsúfolt kompozícióban a gyűrűs holló csak mellékes alak, a hangsúly az anyafarkason és (János király) jelmondatán van, amelynek szimbolikáját a vers szerzője teljesen Mátyás attitűdjére al-

3. kép. Szapolyai János király impresája, 1601 Typotius 1601–1603. I. 112. (Dig. felv.)

kalmazza.²⁶

A Habsburgok másik udvaronca, a németalföldi származású Jakob Typoets, humanista néven Jacobus Typotius II. (I.) Rudolf prágai udvarában kiadott embléma-gyűjteményében azonban Giovio eredeti mintáját követi, s a magyar királyok emblémái között Szepesi I. János, Magyarország, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia királyának impresáját is közli, mégpedig egy lépő anyafarkast (3. kép). A király „nacionáléjába” Typotius beveszi az ismert mottót is, de egyszerűsített formában, hiszen a „pignora” = kölykök, utódok jelentésű főnév elmarad, s a rövidített mottóban — SUA ALIENAQUE NUTRIT — a névmás és a melléknév neutruma a semleges nem általánosító értelmével a mondanivalót is általánosabbá teszi: „A sajátjait és máséit is táplálja.” Typotius leírása úgy magyarázza a mottót, hogy János király ezzel a módszerrel próbálta ellenfeleit lecsendesíteni. Egyébként János, „a Szepesi,” amikor egy másik (főúri) párt támogatásával és a törökök segítségével megszállta Magyarországot, a családi farkassal jelölte meg pénzét, s bár valószínűleg nem gondolt rá, a farkas mégis jelképe lett cselekedetének, ahogyan ugyanis a (római) anyafarkas nemcsak saját kölykeit, fajtájának utódait táplálta és szoptatta, hanem Mars ikreit is, János pénzei a farkassal azt demonstrálták, hogy ő is így tesz majd, vagyis minden magyarnak kedvezni akar, akár védelmére kelnek, akár szembeszállnak vele.²⁷ Typotius jellemzése a Szapolyai-aranyak farkas-címerképének szimbolikájára épül, s így Giovio impresájának mindenképpen egy humanista tudóstól elvárható szellemességgel és erudícióval adott újabb jelentést, ami talán Szapolyairól, „a Szepesiről” a Habsburg-udvarban kialakult „hivatalos” véleményt is tükrözte. Typotius Szapolyai-szócikke ugyanakkor figyelmeztet a pénzek, s általában a numizmatika ikonográfiájának korabeli fontosságára is, hiszen a pénz nemcsak fizetőeszköz volt, illetve a teaurálást szolgálta, hanem az uralkodók ikonográfiai reprezentációjának is „médi-uma” volt.

Giovio és Typotius nyomdokain haladt Salomon Neugebauer is, aki 1619-ben Majna–Frankfurtban megjelent emblematikai gyűjteményében a magyar királyok között szintén szerepelteti János szepesi grófnak, Magyarország királyának a farkast és koronát ábrázoló emblémáját (4. kép). Az embléma jelképi tartalmát a jelmondat és az anyafarkas-impresá impliciten tartalmazza: János király mindenki iránt jótéteménnyel és jóakarattal van. Neugebauer Vergilius Aeneisének I. könyvéből, Dido királynő szavait idézi, aki egyformán szívesen fogad mindenkit hazájában, bárhonnan jött is: Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur (Aen. I. 674.). De így tett a római anyafarkas is, amikor Romulust és Remust szoptatta, ezért a római szerzők azt, aki más utódairól is gondoskodik, szép szóval anyafarkasnak nevezték.²⁸

Szapolyai János impresája nemcsak a 16–17. századi európai emblematikában és ikonográfiában csak kevésbé megjelenő magyarországi politikai és szellemi elit reprezentációjának egyik ritka, mégis jellemző és tanulságos példája, hanem az impresák „gyártásának” mechanizmusára is rávilágít. Paolo Giovio ugyanis az 1520-as évek közepén Rómában megismert humanista barátjától, a püspökségre és kancellárságra emelkedett Brodaricstól kérdezte meg, illetve „kérte el” Szapolyai János választott király impresáját, hogy gyűjteményében az európai közvélemény elé tárhassa. Tekintve azonban, hogy Magyarországon távolról sem volt az emblematikának olyan kultusza, mint Európa nyugati kultúrkörében, Hunyadi Mátyás halálával ugyanis az emblémák is lassan elenyésztek a királyi és főpapi udvarok reprezentációjában, Brodarics így kénytelen volt maga megalkotni Szapolyai impresáját, vagyis személyes képi szimbólumát a mottóval együtt, amely így több aktuális politikai mondanivalót hordozott, mint a korabeli enigmatikus impresák és emblémák általában. Annak azonban nincs jele, hogy Szapolyai János a Giovionál feltűnő mottót, mint az impresá vagy embléma koherens tartozékát, illetve a Szapolyai-címerből kölcsönzött, de teljes alakban ábrázolt, sőt anyafarkassá lett állatot ábrázoló impresát használta volna, így a politikájára jellemző, sőt azt bí-

4. kép. Szapolyai János király impresája, 1619 Neugebauer, 1619. 249. (Dig. felv.)

ráló jelkép, amelyet hűséges híve, a humanista tudós, Brodarics alkotott, már csak a király halála után szolgálhatta a humanizmusban oly fontosnak ítélt hírét vagy hírnevét.

Jegyzetek

- 1 *Dialogo dell'impresa militari et amorose di Monsignor Gioiio vescouo di Nocera. Con un ragionamento di Messer Lodouico Domenichi, nel medesimo soggetto. Con la tavola.* In Lione, appresso Gviglielmo Roviglio [Guillaume Rouille], 1559. 129. (A továbbiakban: GIOVIO, 1559)
- 2 *Ragionamento di Mons. Paolo Gioiio sopra i motti e disegni d'arme e d'amore, che communemente chiamano imprese con un Discorso di Girolamo Ruscelli, intorno allo stesso soggetto.* Venetia, Giordano Ziletti, 1556². (első kiadása: *Dialogo dell'impresa militari et amorose* címen: Róma, 1555) (A továbbiakban: GIOVIO, 1556)
- 3 *Dialogue des devises d'armes et d'amours di S. Paulo Iovio, avec un Discours de M. Loys Dominique sur le mesme subiet.* Lyon, Guillaum Rouille, 1561. 137–138.
- 4 *Le sententiose imprese di Monsignor Paulo Gioiio, et del Signor Gabriel Symeoni, ridotte in rima per il detto Symeoni.* In Lyone, apresso Gulielmo Roviglio [Guillaume Rouille], 1561. (A továbbiakban: GIOVIO[–SIMEONI], 1561)
- 5 *Dialogo dell'impresa militari et amorose di Monsignor Gioiio Vescouo di Nocera, et del S. Gabriel Symeoni Fiorentino. Con vn ragionamento di M. Lodovico Domenichi nel medesimo soggetto. Con la tavola.* In Lyone, Appresso Guglielmo Rouillio, 1574. (A továbbiakban GIOVIO, 1574)
- 6 Mátyás emblémájáról bővebben: GYULAI Éva: *Matthias Corvinus in Emblem Books* c. előadása a "Matthias and his Legacy – Cultural and Political encounters between East and West" c. konferencián. Debrecen, 2008. szeptember 18–19.
- 7 *Sono alcuni grandi, che nelle imprese loro seguono la conformità ò del nome ò dell'arme loro, come fece il gran Mathia Coruino Rè d'Ungheria, il quale portò il coruo per impresa; vccello di forza, ingegno e viuacità singolare; e chi portò l'arme propria; come fu il Signor Giouanni Schiepu-siense, fatto Rè d'Ungheria per fauore di Solimano Signor de' Turchi, e per affettione d'alcuni baroni del Regno coronati in Alba regale. Esso portò per impresa vna Lupa con le poppe piene, che fu anchora l'arme del padre, ma egli v'aggiunse il motto composto con conueneuole argutia dal Signor Stefano Broderico gran Cancelliere del Regno, che diceua: SVA ALIENAQUE PIRGNORA NVUTRIT, volendo dire, che riceuaua in gratia quagli anchora, che gli erano stati contrari.* GIOVIO, 1556. 92–93.; GIOVIO, 1561. 129–130. GIOVIO, 1574. 146–147.
- 8 MAMÜL. *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor.* Főszerk.: KŐSZEGHY Péter. I–VII. Budapest, Balassi, 2003–2008. I. 448. A MAMÜL Brodarics-szócikke szerint Gioiio I. Mátyás és Szapolyai impresáját is Brodarics révén ismerte meg, az 1555-től változatlan szövegekből azonban kitűnik, hogy csak János királyét szerezte meg tőle Gioiio.
- 9 *Brodericus Stephanus, Sclavus, Praesul Vaciensis, Cancellarius quondam Ludovici II. Regis Hung. [...] Paul. Jovius in Historia sui temporis Tom. II. Lib. 27. p. 269. Stephanus Brodericus Praesul Vaciensis, qui praeter "ingenii eruditi vim et dexteritatem in omni rerum actione singularem" epistolarum scriniique Regii Hungarici Magister effectus est.* CZVITTINGER Dávid: *Specimen Hungariae Literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit Bibliotheca scriptorum qui extant de rebus Hungaricis.* Francofurti et Lipsiae typis et sumptibus Joh. Guil. Kohlesii, Univ. Altdorf. Typogr., 1711. 91.
- 10 *Atque ita Joannes rite coronatus consecratusque est de manu Pauli antistitis, qui in locum Ladislai Salcani Strigoni(ensis) antistes fuerat suffectus, et Stephani Brodarici praesulis Vaciensis, quem propter eruditi ingenii vim et dexteritatem in omni rerum actione singularem, epistolarum scriniique regii magistrum effecit.* IOVIUS, Paulus: *Historiarum sui temporis. Tomus primus – Tomus secundus.* Venetiis Ioan. Gryphius excudebat, ad instantiam Petri Boselli, 1552–1555. II. f. 46v. (A továbbiakban: GIOVIO, 1552–1555)
- 11 SULICÁ Richárd: *Adalékok Jovius "Historiarum sui temporis" magyar vonatkozásainak forrásaikhoz.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Rt., 1910. 130–131. (A továbbiakban SULICÁ, 1910.)
- 12 BRODARICS István: *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima.* Első kiadása: M. Pyrserius, Krakkó, 1527. Megjelent "Clades in campo Mohác a D. Stephano Broderith procancellario descripta" címen In: SAMBUCUS, Johannes: *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum decades.* Basel, 1568. 757–774. (vö. KULCSÁR Péter: *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700 – A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig.* Budapest, Balassi, 2003. Brodarics István)
- 13 *Commentario de le cose de' turchi di Paulo Iouio, vescouo di Nocera, a Carlo quinto imperadore agosto.* Stampata in Roma per maestro Antonio Blado d'Asola, 1531.
- 14 GIOVIO, 1552–1555.
- 15 SULICÁ, 1910. 96–115.
- 16 SZENDE László–SZVITEK Róbert: Szapolyai János levele Paolo Gioiiohoz a Magyar Nemzeti Múzeumban. In: *Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve*, 7.

- [2007] 265–270. (A továbbiakban: SZENDE–SZVITEK, 2007)
- 17 A levél latin átírását közli: SZENDE–SZVITEK, 2007. 206.
- 18 SZÉKELY Samu: Brodarics István élete és működése. In: *Történelmi Tár*, 11. [1888] 1–34.; 225–262. 27. (A továbbiakban: SZÉKELY, 1888)
- 19 [i]nclitum poetam Georgium Logum sodalem meum, si ita fas est, cum laurea signiferum exoptarim. Nec Thomam quoque Nadastum, qui unus in Pannonia pari studio Martis et Palladis antiquum decus tuetur, quendam omnino praetermissurum ex his arbitror, quos intestini ac externi belli calamitas reliquos fecit. Iam pridem enim amisimus sacrati ordinis Antistites literarum, atque virtutis studio praecellentes, Ioannem Pannonium aeterno poemate edito stabili fama commendatum, et Philippum Moraeum Strigoniensem Mugaciana acie a Barbaris interfectum, et quos nuper non sera dies nobis eripuit veteres amicos, pietate ac altitudine animi, latinaque facundia illustres, dum tota Europa maximas legationes obirent: Stephanum, inquam, Brodericum Vacciensem, Francapanem Agriensem et Statilium Albae Iuliae Dacorum sacerdotio insignem. GIOVIO, Paolo: *Pauli Iovii Novocomensis episcopi Nucerni Elogia virorum literis illustrium, quotquot vel nostra vel avorum memoria vixeret. Ex eiusdem Musaeo (cuius descriptionem una exhibemus) ad vivum expressis imaginibus exornata.* [Bázel], Petri Pernaie typographi Basil. opera ac astudio, 1577. 145.
- 20 KIJÁNI Gábor: Brodarics István levelezése 1508–1538. In: *Történelmi Tár* 31. [1908] 258–293, 321–346. 120.
- 21 Szapolyai János címerrepresentációjáról bővebben: GYULAI Éva: Farkas vagy egyszarvú? Politika és presztízs megjelenése a Szapolyai-címer változataiban. In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. A Szapolyaiak a magyar történelemben* című, 2002. november 22-i és az *Erdély története a 15–17. században* című, 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadása. Szerk. BESSENYEI József–HORVÁTH Zita–TÓTH Péter. Miskolc, 2004. 91–125. (*Studia Miskolcensis* 5.)
- 22 RESCH, Adolf: *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zum Gegenwart*, I–II. Hermannstadt, Franz Michaelis, 1910. II. Taf. 1. (A továbbiakban: RESCH, 1910)
- 23 Ágyú részletének másolata a Szapolyai-címerrel és 1547-es évszámmal. Égetett agyag. 1976(?). Kelet-Szlovákiai Múzeum, Kassa, Szlovákia (Východoslovenské Múzeum, Košice). Ltsz. 037. 41/76 PM.
- 24 RESCH, 1910. Taf. 3–4. HUSZÁR Lajos: *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*. 1995, Akadémiai, 1995. 51–53. sz.
- 25 GIOVIO[–SIMEONI], 1561. 55.
- 26 SAMBUCUS, Joannes: *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis*. Antwerpen, 1564. 161.
- 27 *REGUM HUNGARIAE. Ioannes I. Schipusiensis Rex Hung. Dalm. Croa. Slav. VI. Hierographia simplex. SUA ALIENAQUE NUTRIT. Ita conatus est adversarios pacare. Nam cum ab altera factione et studiis Turcarum adjutus regnum Hungariae invasisset Zepusius, Lupa gentilicia signavit Numisma, forte hoc non cogitans: illud, quod dicebam, agitans magis. Nam ut Lupa non suos tantum catulos, generis pignora alit et lactat, verum etiam gemellos Martis nutrit; ita se fore, omnibus Hungaris eundem non his tantum, qui defenderant, sed et qui offenderant, demonstrant.* TYPOTIUS, Jacobus: *Symbola divina et humana pontificum imperatorum regum ex museo Octavii de Strada civis Romani. Accessit brevis et facilis isagoge Jacobi Typotii*. Prága, 1601–1603. (Reprint: *Instrumenta Artium* Band 7. Akademische Druck–Verlagsanstalt, Graz, 1972). I. 112. (A továbbiakban: TYPOTIUS, 1601–1603)
- 28 249. *IOANNES COMES SCEPUSIUS REX UNGARIAE. Lupa, supra quam corona cum inscriptione: SUA ALIENAQUE PIGNORA NUTRIT. Figurata autor symboli prae se hoc fert, nulla se [...] usurum, sed in omnes perinde beneficium ac benevolum futurum. Vel quod apud Maronem REGINA: Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur. Lupa nutritos Romulum et Remum scriptores Romani memoria prodiderunt: pulcre inde qui foetus alienos et nutruisset, dictus Lupa.* NEUGEBAUER, Salomon: *Selectorum Symbolorum Heroicorum Centuria Gemina Enotata atque enodata*. Frankfurt/M., Lukas Jennis, 1619. 249–250.

Sua Alienaque Pignora Nutrit: The Impresa of King John I

The impresa of King John I (Szapolyai / Zapolya) elected King of Hungary was first described by Paolo Giovio in his emblem books, complemented by an image (Fig. 1–2). King John's impresa (a she-wolf and a crown) was created by Giovio's humanist friend, Stephan Brodarics (Stephanus Brodericus), the former chancellor of Habsburg King Ferdinand I, who joined King John in 1527. Brodarics described King John's unusual political manoeuvres for Hungary's crown with the motto *Sua Aliena Que Pignora Nutrit*, i.e. he “fed” not only his allies, but also his enemies. This impresa was taken over by Jacobus Typotius courtier serving for Rudolph II Habsburg Holy Emperor's Prague court in his emblem book published in Prague 1601 (Fig. 3). Typotius features King John's political attitude as before. John Zapolya invading Hungary helped by the Turks solicited everybody to his side without any distinction both who encouraged, and who opposed him. Salomon Neugebauer listed King John among Hungarian kings in his work, and published the same emblem of him (a she-wolf and a

crown) (Fig. 4). He is of the opinion that King John handled his dependents and followers as the she-wolf (*Lupa*) did in Roman mythology, who magnanimously fed the twin brothers, Romulus and Remus. King

John's *impresa* is a rare example of Hungarians' appearance in 16–17th-century emblem-books, and a rare example of the way to create *impresas*.